

**АРТУР КОНАН ДОЙЛ, АГАТА КРИСТИ, АНТОНИ ВИНН ВА ВАЛЕРИЙ ЯРХО
АСАРЛАРИДАГИ ЎХШАШЛИКЛАР ВА АЙРИМ ТАФОВУТЛАР**

Ш.Рузимов – ассистент ўқитувчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: хикоя, детектив, суикасд, гумондор, бойлик, жиноятчи, мусаввирлик, қотиллик, тиланчилик қилмоқ, уюштирилган қотиллик, жабрдийда.

Ключевые слова: рассказ, детектив, покушение (на чью-либо жизнь), подозрительный человек, богатство, криминальный, живопись, убийство, нищенствовать, организованное убийство, больной.

Key words: story, detective, attempt (on smb's life), a suspicious man, wealth, criminal, painting, murder, beg, organized murder, afflicted.

Бадий адабиётда ҳоҳ ёзувчи бўлсин ҳоҳ у шоир ўзидан олдинги ёзувчи ёки шоирларнинг адабиётдаги тажрибасидан фойдаланган ҳолда ижодда мувффақият қозонишга ҳаракат қилади.

“Пушкиннинг ижоди – ўзидан олдинги шоирлар асарлари билан озиқланган деб дадил айтиш мумкин: Пушкин бу анъаналарни қонуний мерос сифатида қабул қилган.

Державинсиз, Жуковскийсиз, Батюшковсиз Пушкин бўла олмасди деб айтиш ҳам мумкин, бу фикрни исботлаш ҳам мумкин.”

В.Г.Белинскийнинг бу фикри қай даражада тўғрилигини бошқа халқлар адабиётида ҳам кузатиш мумкин [1:119], [2:335].

Фикримизнинг исботи сифатида куйида Артур Конан Дойлнинг “Боском водийсининг сири” номли хикояси ҳамда Валерий Ярхо қаламига мансуб “Темир гувоҳ” номли детектив хикоясидаги композицион ўхшашлик ва фарқларга диққатимизни қаратамиз.

“Боском водийсининг сири”. (Артур Конан Дойл). (Қисқача мазмуни).

Хикоя қаҳрамони Жеймс Мак-Карти отаси билан бирга кўчиб келиб бадавлат Жон Тенернинг фермасида ижарада яшай бошлайдилар. Тўсатдан Чарлз Мак-Картининг ҳаётига кимдир суикасд қилади. Жеймс Мак-Карти отаси Чарлз Мак-Картининг ўлимида асосий гумондор сифатида қамокка олинади. Чунки Пешенс Моран исмли киз Чарлз Мак-Карти ўлимидан олдин ўғли билан жанжаллашаётганини кўрган эди. Полиция ходимлари Жеймс Мак-Картидан жанжалнинг сабабини сўрашганда отаси унинг қаршилигига қарамай Жон Тенернинг қизи Алиса Тенерга бойлик илнжида уйлантириш ниятида бўлганлигини, аммо отасини ўлдирганини айтади.

Жеймс Мак-Картининг Алиса Тенерга уйланишдан бош тортишининг сабаби унинг буфетчи хотинга илакишиб қолиши эди.

Хикоя бош қаҳрамони Шерлок Холмснинг саъй ҳаракатлари билан жиноятчи Жон Тенер эканлиги маълум бўлади. Сабаби у ҳам тўйга қарши эди [3:32-58].

“Темир гувоҳ”.(Валерий Ярхо). (Қисқача мазмуни).

Хикоя қаҳрамони Хуго Лутрейл бадавлат бўлиб мусаввирлик билан шуғулланишни хуш кўрувчи йигит. Тўсатдан амакиси Луи Лутрейлнинг ҳаётига кимдир суикасд қилади. Хуго Лутрейл амакисининг ўлимида асосий гумондор сифатида қамокка олинади. Чунки Вельс ва Маркс Феркас Ф. Голлиснинг устахонасида кекса Лутрейлнинг ўлимидан олдин Хуго билан қаттиқ бахслашаётганини эшитишган эди. Полиция ходимлари бахснинг сабабини сўрашганда, Хуго Лутрейл амакиси Луи Лутрейл бойлик илнжида Рашел Жеферсонга уйланишга мажбур қилмоқчи бўлгани маълум бўлади. Хуго бунга кўнмайди, сабаби у Сюзана Энсвортга уйланиш ниятида эди. Аммо амакисини у ўлдирганини айтади. Қўшни хонадондаги муҳандис Райнолдснинг фонографида тасодифан ёзилиб қолган овозлар орқали қотил Эмма Морган эканлиги маълум бўлади. Сабаби кекса Лутрейл бева Эмма Морган билан анча вақт

хушторлик қилган, кейин эса ундан воз кечган эди [4:76-86].

Эътибор берган бўлсангиз хикоялардаги фарқни Артур Конан Дойл хикоясида Жеймс Мак-Картининг отаси ўрнида Валерий Ярхо хикоясида Хуго Лутрейлнинг амакисининг иштироки билан изоҳлаш ва яна бир асосий фарқлардан бири шундаки, Артур Конан Дойл хикоясида Жеймс Мак-Картининг ўзи буфетчи хотинга илакишиб қолади, Валерий Ярхо хикоясида эса Хуго Лутрейлнинг амакиси Луи Лутрейл бева аёл Эмма Морганга илакишиб қолиши билан изоҳлаш мумкин.

Энди бу икки хикоядан четга чиқиб Артур Конан Дойл қаламига мансуб яна бир хикоя билан Агата Кристининг “Мистер Дэвингеймнинг ғойиб бўлиши” номли хикоясидаги воқеалар тизимини солиштирамиз.

“Лаби тиртиқ одам”. (Артур Конан Дойл). (Қисқача мазмуни).

Хикоя қаҳрамони Кет Уитни турмуш ўртоғи Айза Уитнининг йўқолиб қолгани ҳақида доктор Уотсонга хабар беради, аммо Агата Кристи хикоясидан фарқли ўлароқ бу хикояда Айза Уитни топилади, аммо бошқа бир қаҳрамон, яни жаноб Невилл Сент-Клер ғойиб бўлади.

Невилл Сент-Клернинг пиджаги каналдан топилади. Изкувар Шерлок Холмс жаноб Невилл Сент-Клерни ўлдирилган деб тахмин қилади. Кейинчалик аслида ҳеч қандай қотиллик содир бўлмаганлиги маълум бўлади. Жаноб Невилл Сент-Клер ўзининг моддий манфаатини кўзлаб Хью Бун киёфасида тиланчилик қилиши изтопар Шерлок Холмс томонидан фош қилинади [3:110-134].

“Мистер Дэвингеймнинг ғойиб бўлиши”. (Агата Кристи).

(Қисқача мазмуни).

Хикоя қаҳрамони жаноб Дэвингеймнинг ғойиб бўлганлиги ҳақидаги хабарнинг газеталарда пайдо бўлиши билан асар бошланади.

Жаноб Дэвингеймнинг кийимлари кўлдан топилади.

Артур Конан Дойл хикоясидан фарқли ўлароқ бу хикояда қаҳрамоннинг узуги муҳрли узук эмас, балки тилла узук жиноятни очишга қўмаклашади. Полиция жаноб Дэвингейм ўлдирилган деган тахминга келади, аслида ҳеч қандай қотиллик содир этилмаганлиги аниқланиб жаноб Дэвингейм ўзининг моддий манфаатини кўзлаб Билли Келит киёфасида юрганлиги асар нихоясида жаноб Пуаро томонидан фош қилинади [5:18-30].

Эндиги навбат Антони Винн қаламига мансуб “Кипр асаларилари” номли хикоя билан Артур Конан Дойлнинг “Чипор лента” хикоясига. Бу икки хикоялардаги композицион ўхшашликлар ҳам анча.

“Кипр асаларилари”. (Антони Винн). (Қисқача мазмуни).

Хикоя бошида миссис Бардуэллнинг жасади автомашинасидан топилади. Ўлимнинг сабабчиси Кипр асалариси деб топилади. Инспектор Бейль ва доктор Хейльнинг саъй-ҳаракатлари натижасида бу уюштирилган қотиллик эканлиги маълум бўлади.

Майкл Корнуэл миссис Бардуэллга олдин ҳам асалари зардобидан укол қилгани маълум бўлади.

Майкл Корнуэл шамоллашга қарши эмлаш ўтказиш баҳонасида бойлик илинжида акасига ҳам, яқинда унаштирилган жияни мисс Патси Корнуэлга ҳам асалари зардобидан укол қилади.

Доктор Хейльнинг шарофати билан Патси Корнуэл омон қолади. Майкл Корнуэл эса ўзига тегишли курулнинг жабрдийдасига айланади [2:38-50].

“Чипор лента”. (Артур Конан Дойл). (Қисқача мазмуни).

Ҳикоя Жулия Стореннинг ғайритабиий ўлими билан бошланади. Ўлим сабаби номаълум деб топилади.

Изкувар Шерлок Холмс ва доктор Уотсоннинг изланишлари натижасида бу уюштирилган қотиллик эканлиги, яъни Жулия Стореннинг ўғай отаси доктор Ройлотнинг бойлик илинжида қўйган тузоғи эканлиги маълум бўлади. Жулия Сторен илон чақиши натижасида ҳалок бўлган эди.

Доктор Ройлот иккинчи ўғай қизи Эллен Стореннинг унаштирилганини эшитгач, унга ҳам тузоқ қўяди, аммо бу сафар изкувар Шерлок Холмс ва доктор Уотсоннинг шарофати билан Эллен Сторен омон қолади. Доктор Ройлот эса ўз тузоғига ўзи тушади ва ҳалок бўлади [3:160-182].

Юқоридаги ҳикоялардаги фарқни Артур Конан Дойл ҳикоясидаги Жулия ва Эллен Сторенларнинг

Адабиётлар

1. // “Фан ва жамият”. 2010. 10-май. №185.
2. Антони Винн “Кипр асаларилари”. (“Аср арафасидаги қотиллик” тўпламидан) –Тошкент: “DAVR PRESS”. 2010.
3. Артур Конан Дойл. “Шерлок Холмс ҳақида ҳикоялар”. –Т.: “Юлдузча”. 1989. (Мухаррир Шойим Бўтаев)
4. Валерий Ярхо “Темир гувоҳ” (“Миср эхроми сири” тўпламидан). –Тошкент: “DAVR PRESS”. 2010.
5. Агата Кристи “Мистер Дэвингеймнинг ғойиб бўлиши” (“Миср эхроми сири” тўпламидан). –Тошкент: “DAVR PRESS”. 2010.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада жаҳон детектив ҳикоянавислигининг таниқли намоёндалари асарларидаги ўхшашлик ва тафовутлар кўрсатиб берилган. Аниқроғи, А.К.Дойлнинг “Боском водийсининг сири” ҳамда Валерий Ярхонинг “Темир гувоҳ” асари, Артур Конан Дойлнинг “Лаби тиртиқ одам” ва Агата Кристининг “Мистер Дэвингеймнинг ғойиб бўлиши”, Артур Конан Дойлнинг “Чипор лента” ва Антони Виннинг “Кипр асаларилари” асарларидаги ўхшашлик ва тафовутлар кўрсатиб ўтилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются особенности детективного жанра на материале произведений известных писателей мировой литературы. В работе анализируются сходства и различия между рассказами “Тайна Долины Боском” (А.К.Дойл) и “Железный Свидетель” (Валерий Ярхо), “Человек с рассечённой губой” (А.К.Дойл) и “Исчезновение Мистера Дэвингейма” (Агата Кристи), “Пестрая лента” (А.К.Дойл) и “Пчела из Кипра” (Антони Вин).

SUMMARY

The article is devoted to the study of detective stories of the famous writers of the world literature peculiarities. The author analysed similarities and differences between the stories “The Boscombe Valley Mystery” by A.C.Doyle and “Iron Witness” by Valeriy Yarkho, “The Man with the Twisted Lip” by A.C.Doyle and “The Disappearance of Mr. Devingame” by Agatha Christie, “The Speckled Band” by A.C.Doyle and “Bees from Kipr” (by Antony Winn).

ТАРЖИМА МУАММОЛАРИ

(Махтумқули ижодининг ўзбекча таржималари мисолида)

Ф.Д.Сапаева – ўқитувчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: Махтумқули, шеър, таржима, туркман тили, ўзбек тили, мазмун, маъно, таржимон.

Ключевые слова: Махтумқули, стихотворение, перевод, туркменский язык, узбекский язык, содержание, смысл, переводчик.

Key words: Mahtumkuli, poem, translation, the Turkmen language, the Uzbek language, content, meaning, translator.

Маълумки, туркман тили туркий тилларнинг жанубий-ғарбий (ўғуз) группаси (гурухи) га тааллуқли тил ҳисобланади. Ўзбек тили эса туркий тилларнинг қарлук группасига хос. Бу икки тил вакиллари асрлардан бери бир-бирлари билан ёнма-ён, бир хил моддий-маданий, сиёсий-тарихий шароитда яшаб

ўғай отаси Доктор Ройлотнинг ўрнида Антони Винн ҳикоясидаги Патси Корнуэлнинг амакиси Майкл Корнуэлнинг иштироки билан изоҳлаш мумкин.

Хулоса ўрнида шунини айтиб ўтишим лозимки, шахсан мен танишиб чиққан детектив ҳикоялар ичида Артур Конан Дойл ҳикоялари ўзининг композицион тузилиши жиҳатдан, ҳар бир майда-чуйда деталларга алоҳида урғу берилиши ва унинг устида тўлиқ муҳокама олиб борилиши жиҳатдан, ўз давридаги ёзувчиларнинг асарларидан салмоқчилиги ва бетакрорлиги билан тубдан фарқ қилади.

Эътибор берган бўлсангиз, юқоридаги ҳикояларда айтиб ўтилган баъзи фарқларни ҳисобга олмаганда воқеалар тизими деярли бир хил. Бу билан бошқа ёзувчилар Артур Конан Дойлнинг асарларидан нусха кўчирган деган фикрдан йироқмиз, аксинча Артур Конан Дойлнинг юқорида қайд этилган бошқа ёзувчилардан олдинроқ яшаб, ижод қилганини ҳисобга олиб уни ундан кейинги ёзувчиларга устоз сифатида тан олиш мақсадга мувофиқ.

Артур Конан Дойлнинг ўша даврда ундан олдин бундай услубда детектив асар ёзган ёзувчи бўлмай туриб, такрорланмас услуб билан ўз йўналишини топгани бир оз фикр юритишга мажбур қилади ва бир вақтнинг ўзида хайратга солади кишини.